

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

1955) heter det sålunda: »Även denna gång erbjuder föreläsningarna föga nytt åt analytikern av facket och vänder sig till de många bildade läsare som man gärna ville tillskriva ett välvilligt om än inte alltför djupgående intresse för den unga vetenskapens egenart och nya landvinningar.»

Som sin enda egentliga föregångare i studiet av Freuds prosa anför Schönau schweizaren Walter Muschgs stora essä »Freud als Schriftsteller» (1930). Året förut hade för övrigt Thomas Mann i sin uppsats »Die Stellung Freuds in der modernen Geistesgeschichte» särskilt lovpriat dennes avhandling »Totem und Tabu»; här ställdes man i sanning inför »die Welt der Dichter und Schriftsteller», konstaterade Mann: »Ihr gehört diese Komposition unzweifelhaft zu; sie ist nicht Gelehrten- Alltags- und Kärnerwerk, sondern ein Stück Weltliteratur.»

Några år senare (1936) karakteriserade Mann i sin andra stora Freudessä denne såsom »ein Künstler des Gedankes wie Schopenhauer und wie er ein europäischer Schriftsteller». Walter Schönau inriktar sin undersökning framför allt på »essayistische und allgemeinverständliche Schriften» i Freuds produktion, men han betonar energiskt att »das Literarisch-Ästhetische» för Freud helt var underordnat de vetenskapliga intentionerna. I själva verket förefanns tydligen hos Freud en direkt aversion mot att få de konstnärliga kvalitéerna i hans skriftställarskap alltför mycket framhävda. En amerikansk psykiater berättar: »Freud was rather indignant (perhaps a suspicious circumstance!) when I once told him he was an artist. But he is an artist!» Jag tror att Schönau drar den rätta konklusionen: »In der Umdeutung zum Künstler sah Freud einen Versuch zur Verharmlosung seiner Forschungsergebnisse.» Han ville göra en boskillnad mellan skönlitteratur och vetenskap: »Und versuchen Sie nicht, mir Literatur anstatt Wissenschaft zu geben», heter det en gång.

Ofta citerad är en passus där Freud förklarar om sjukdomshistorierna i Studien über Hysterie (1895) att de kunde läsas som noveller »und dass sie sozusagen des ersten Gepräges der Wissenschaftlichkeit entbehren». Till dem som anknutit till detta yttrande hör Gunnar Brandell som ju i sin studie över Freud och sekelslutet hävdar att denne hämtat byggstenar från Ibsen och den moderna romanpsykologin. »Det är uppenbart att Freud kände till de nya, radikala och ibland revolutionära skriftställarna, innan han började utforma sin psykologiska uppfattning.» Brandell konstaterar vidare att Freud gärna åberopade sig på litterära auktoriteter — »men alltid i syfte att få sina egna

meningar bekräftade, inte att visa på deras försättningar. Därmed utplånas det idéhistoriska perspektivet.»

I Walter Schönaus bok kommer det emellertid föga an på de idéhistoriska frågeställningarna — när han diskuterar de många olika tolkningar som gjorts av mottot till Traumdeutung (»Om jag inte kan beveka gudarna, skall jag i varje fall uppröra underjordens makter») missar han för övrigt Brandells hypotes om att detta andrahandsцитат hämtats från Georg Brandes' bok om Lasalle och på så vis tycks rymma »en dold solidaritetsförklaring» med genombrottsradikalismen. Att mottot i sin »Mehrschichtigkeit» också har en prometeisk innebörd, menar likväl Schönau — trots Freuds eget bistra avvisande: »Was können Sie daran 'prometheisch' finden?»

Slutkapitlet ägnar Schönau åt tre »Einzelninterpretationen», varav en just gäller en av de novellistiska sjukdomsbeskrivningarna i Studien über Hysterie, den andra en livsfilosofisk betraktelse mot bakgrund av första världskrigets utbrott och den tredje inledningsföreläsningen »zur Einführung in die Psychoanalyse» — med andra ord Freud som berättare, som essäist och som talare. Som stilförebild har Freud själv en gång utpekat Lessing och Schönau anser att denne varit viktig som en förebild, även om det historiska och andliga avståndet är alltför stort för att man hos Freud skulle kunna tala »von einem unverkennbaren Lessing-Stil». I övrigt analyseras Freuds bruk av mottot och citat, av maximer och aforismer, av metaforer och jämförelser. Mest intressant är väl kapitlet om Die Bildlichkeit. Som Curtius framhållit har den tyska filosofiska litteraturen som en fast topos haft hieroglyf- eller chifferskriften. Metaforen överförs av Freud på drömmen, på felhandlingarna osv. Överhuvud taget erbjuder Walter Schönaus sorgfälliga stilstudie en god överblick över Freuds mer frekventa och iögonfallande uttrycksmedel. Det blir klarare än förut hur förankrad han var som skriftställare i en borgerlig »Hochkulturzeit» och hur väl han behärskade den traditionella retorikens instrument — till skillnad exempelvis från Jung, som var en klen skribent.

Ulf Wittrock

Loup de Fages: *Edith Södergran*. Les Nouvelles Éditions Debesse. Paris 1970.

Edith Södergrans lyrik finns översatt till tyska av ingen mindre än Nelly Sachs och till franska av framlidne Pierre Naert. Förlaget Debesse som utgav Poèmes du pays qui n'est pas

(1954), svarar nu också för en bok av Loup de Fages om Edith Södergran. Loup de Fages behärskar svenska väl, han har omsorgsfullt tagit del av Edith Södergranforskningen, i främsta rummet Gunnar Tideströms monografi och Olof Enckells undersökningar, och han har avlagt en visit hos den äldre Hagar Olsson i Helsingfors och vallfärdat till Raivola — om ett nyligen avlagt besök där i »le pays d'Edith» handlar bokens slutsidor. Loup de Fages betraktar Edith Södergrans lyrik som »une poésie de feu et de sang», men hans franska retorik som naturligtvis bör ha stimulerats av skaldinnans eget bildspråk, tillåts dock inte att otillbörligt skymma föremålet. Han har en anmärkningsvärt fin förståelse för Edith Södergrans särart och även om han följer särskilt Gunnar Tideström mycket nära i hämlarna i sin framställning, kan hans bok dock sägas ha en relativt självständig karaktär. Loup de Fages konstaterar för övrigt anspråkslöst att han velat så mycket som möjligt lämna ordet åt författarinnan, »dans ses poèmes et dans ses lettres»; Hagar Olssons utgåva av Ediths brev har sålunda flitigt utnyttjats för bokens senare kapitel, alltifrån kap. VIII, »L'histoire d'une amitié». Utan tvivel har detta också varit det lämpligaste tillvägagångssättet när det gällt att väcka franska läsares intresse för denna för dem okända skaldinna från det exotiska Karelen — »terre de poètes par excellence.»

Gunnar Tideström tog ju väl vara på ett uppslag från Hagar Olsson och Gunnar Ekelöf när han effektivt vederlade den uppfattningen att Edith Södergrans dikter enbart återgav en drömverklighet och ett drömlandskap. Loup de Fages betonar i Tideströms efterföljd Raivolamiljöns betydelse för hennes poesi. Han finner med allt skäl redan hennes skolflickspoesi (»Vaxdukshäftet») av stort intresse och utnyttjar naturligtvis på denna punkt såväl Tideström som Enckell. De politiska händelsernas nedslag i hennes dikt, Nietzscheläsningen, förnyelsen av hennes poetiska uttrycksmedel i expressionismens tecken, de sista årens religiösa orientering och den slutliga sjukdomsdiktningen, allt detta får en klagörande framställning. Edith Södergrans livsöde måste gripa och hennes poesi — som gör sig påfallande väl i fransk tolkning med sina djärva visioner och sina överdådiga metaforer — måste fångla en fransk publik, därom är man övertygad. Må den också uppträcka hennes dimensioner.

Ulf Wittrock

Olof Lagercrantz: *Att finnas till. En studie i James Joyces roman Odysseus*. Wahlström & Widstrand 1970.

Olof Lagercrantz' bok om Ulysses introducerar läsaren i det stora verket genom att anlägga sju pedagogiskt välvalda och klart fasthållna huvudsynpunkter. Först redogörs för skeendet i boken, och dess förhållande till det homeriska mönstret diskuteras. Relationen mellan romanens Dublin och verklighetens är nästa stora problem som tas upp, och därefter behandlas Joyces humor och de komiska dragen i boken. Gestalten Leopold Bloom studeras i ett kapitel och i ett följande romanens teknik. Joyce själv, hans relationer till sitt verk och Stephen Dedalus' personlighet är ett problemkomplex som utgör en annan självklar huvudpunkt, och Molly Bloom ägnas det sista avsnittet där förstås också Joyces hustru Nora karakteriseras.

Lagercrantz har smidigt utnyttjat och presenterat en rad viktiga bidrag till Joyceforskningen och har även gjort en resonerande bibliografi till boken, vilket ökar dess värde. Uppfattningen att Joyce är på en gång moralist och humorist, som Darcy O'Brien företräder (se Samlaren 1969), har Lagercrantz inget till övers för. Det hör kanhända ihop med detta, att Ulysses hos Lagercrantz framstår som rätt spänningslös. Med titeln *Att finnas till* har han antytt sin tolkning, som egentligen inte är någon tolkning: Ulysses hävdar ingenting alls, den bara är och vill fånga ett ögonblick av det varande (s. 31, 139). Hur boken samtidigt kan fungera som »tungt inlägg i samhällsdebatten», som Lagercrantz säger (s. 120), blir jag inte riktigt klok på. Har den ett ärende genom att inte ha ett ärende? Att Ulysses genom sin människoskildring verkar som moralisk befrielse förefaller som en subjektiv upplevelse, inte som en bevisbar tes.

Men presentationen av Ulysses, dess författare och problemen den ställer håller sig till väsentligheter och förmedlar på ett angenämt sätt både nyttig information och något av det personliga utbyte som Lagercrantz har haft av sitt studium. Den borde bli ett gott stöd för dem som känner sig tvehågsna inför läsningen av Ulysses.

Louise Vingé

Elisabeth K. Beaujour: *The Invisible Land. A Study of the Artistic Imagination of Iurii Olesha*. Columbia University Press. New York 1970.

Jurij Olesjas roman *Avund*, publicerad 1927, brukar betraktas som en av det ryska 20-talets